

Universitat de Barcelona

Facultat de Filologia

Grau de Lingüística

LINGÜÍSTICA FEMINISTA

Lectures sobre el monolingüisme

Elisabet Oliver i Coll

Treball Final de Grau

Tutor: Carme Junyent

Curs 2017-2018

Voldria dedicar aquest treball als meus pares, que m'han deixat ser rebel i inconformista, i que m'han ensenyat, monpare a ser independent i mumare a ser autocrítica; ha estat tot un repte plantejar un treball que xerra tant de jo com ho fa de lingüística, repte que m'ha acompanyat aquests quatre anys. Així com ho ha fet na Carme, que m'ha ajudat a trobar-me dins la lingüística i que m'ha ensenyat que sabem més coses de les què pensam que sabem. Vos anim a llegir aquestes pàgines amb esperit crític i a endinsar-vos en el món de la consciència lingüística.

Resum

La diversitat lingüística ha estat reconeguda com una de les preocupacions centrals en la societat moderna. Si bé podem concloure que en el món hi ha més parlants bilingües que monolingües, tradicionalment les teories lingüístiques han assumit que el monolingüisme és la norma. Aquesta ideologia fou implantada a les colònies el segle XIX amb la consolidació de l'estat nació a través de processos d'unificació lingüística que han elevat el valor d'una llengua a costa de marginar i deslegitimar les altres. El monolingüisme plantejat com una estratègia política prové del mite del parlant ideal sustentat per la idea epistemològica del *cogito ergo* cartesià. El referent de la lingüística és un subjecte monolingüe pur i el model d'actuació és l'*habitus* –d'acord amb Bourdieu– *monolingüe*, desenvolupat a partir de discursos monolingües en societats poderoses. És mitjançant de l'anonimat que les llengües hegemòniques naturalitzen la seva posició de domini, fet que ha desembocat a una consciència sociolingüística favorable al mite del monolingüisme. La sociolingüística tradicional ha defensat que el monolingüisme és l'única garantia per preservar qualsevol llengua; aquesta tesina tracta de rebatre dites teories. Per tant, reconsiderar els models de comunitat i desafiar les ideologies lingüístiques podrien causar un canvi de consciència que liquidés els conflictes d'aquest caire i fer una societat basada en les diferències, més rica lingüísticament i culturalment.

Paraules clau: ideologia lingüística, monolingüisme, diversitat lingüística, poder simbòlic

Resumit

La diversitat lingüística es estada reconeguda coma una de las preocupacions centralas en la societat moderna. Encara que podèm conclure que dins lo mond i a mai de parlants bilingües que monolingües, tradicionalament las teorias lingüísticas an assumit que lo monolingüisme es la nòrma. Aquesta ideologia foguèt implantada a las colònias en lo sègle XIX amb la consolidacion de l'estat nacion a través de processos d'unificacion lingüística qu'an elevat la valor d'una lenga a carga de marginalizar e deslegitimar las autras. Lo monolingüisme concebut coma estrategia politica proven del mite del parlant ideal sostengut per l'idèa epistemologica del *cogito ergo* cartesian. Lo referent de la lingüística es un subjècte monolingüe pur e lo modèl d'accion es l'*habitus* –en acòrd amb Bourdièu– *monolingüe*, consequéncia clara dels discorses monolingües en societats poderosas. Es mejançant l'anonimat que las lengas egemonicas naturalizan lor posicion dominante, çò qu'a desbocat a una consciéncia sociolingüística favorable al mite del monolingüisme. La sociolingüística tradicionala a argumentat que lo monolingüisme es la sola garantida per preservar quin que siá la lenga; aquesta memòria ensaja de rebatre aquesta teoria. Doncas, reconsiderar los modèls de comunitat e desafiar las ideologias lingüísticas poirián causar un cambiament de consciéncia lingüística que faguèsse fin dels conflictes d'aqueste aspècte e crear una societat centrada en las diferéncias, mai rica lingüisticament e culturalament.

Mots clau: ideologia lingüística, monolingüisme, diversitat lingüística, poder simbolic

Declaració d'autoria

Amb aquest escrit declaro que sóc l'autor/autora original d'aquest treball i que no he emprat per a la seva elaboració cap altra font, incloses fonts d'Internet i altres mitjans electrònics, a part de les indicades. En el treball he assenyalat com a tals totes les citacions, literals o de contingut, que procedeixen d'altres obres. Tinc coneixement que d'altra manera, i segons el que s'indica a l'article 18, del capítol 5 de les Normes reguladores de l'avaluació i de la qualificació dels aprenentatges de la UB, l'avaluació comporta la qualificació de "Suspens".

Barcelona, a 4 de Setembre de 2018

Signatura:

I.	Justificació del títol.....	1
II.	El monolingüisme és el masclisme de la lingüística.....	2
III.	El parlant monolingüe no existeix.....	7
IV.	El monolingüisme és latent.....	11
V.	La lingüística impregnada.....	14
VI.	Es prega un canvi de consciència lingüística.....	19
VII.	Qüestions i conclusions.....	23
VIII.	Designi.....	25
IX.	Bibliografia.....	26

I. Justificació del títol

Lingüística Feminista vol donar a conèixer la gran –i desconeguda– feina de dones lingüistes, impregnada de la sensibilitat necessària per desfer mites i prejudicis que permeti desenvolupar una lingüística lliure de jerarquies i estereotips. Diem que el monolingüisme és el masclisme de la lingüística perquè és un conjunt d'idees, actituds i pràctiques basades en la creença de la superioritat de les llengües hegemòniques. Ambdues ideologies estan tan arrelades històricament que les posem en pràctica de manera inconscient, aquesta tesina tracta de treure a la llum com la lingüística n'està contaminada i com pot afectar la societat moderna. Els *micromonolingüismes* –permeteu-me l'expressió– són aquelles pràctiques efectuades per lingüistes que promouen els discursos monolingües de les societats poderoses, i que tenen com a resultat, la mala gestió –i percepció– de la diversitat lingüística.

“Com la còlera o la lepra, el monolingüisme és una malaltia que s'hauria d'erradicar com abans millor”

(Skutnabb-Kangas, 2000:248)

II. El monolingüisme és el masclisme de la lingüística

Tove Skutnabb-Kangas és professora de lingüística i es va doctorar l'any 1976 amb una tesi sobre bilingüisme, de llavors ençà ha defensat un dels parers més radicals envers la ideologia del monolingüisme; argumenta que en l'àmbit social és una construcció emprada per marginar col·lectius –que no parlen la varietat¹ dominant– i en l'àmbit individual és el resultat de polítiques educatives i lingüístiques equivocades.

“L'individu monolingüe és així perquè no ha tengut l'oportunitat d'aprendre –o mantenir– una segona llengua per mor d'una discriminació política i pràctica.”

(Skutnabb-Kangas, 2000a:37-39 a Ellis, 2006)

Aquesta consideració qüestiona el fet que el monolingüisme pugui ser una estratègia política, o si més no, una ideologia present en les pràctiques polítiques de la societat. Durant els

¹ entenem per varietat lingüística qualsevol llengua o registre (històric, social o geogràfic)

darrers vint anys, l'antropologia lingüística ha enfocat bona part de la seva recerca sobre les *ideologies lingüístiques*, definides per Irvine en el seu treball com a “sistemes culturals d'idees sobre relacions socials i lingüístiques, juntament amb el seu carregament d'interessos morals i polítics” (Irvine, 1989, 255; a Woolard 2008a). D'entre aquests sistemes culturals, Gal i Woolard (2001) afirmen que en el conjunt dels estudis sobre les ideologies lingüístiques, se'n poden distingir dues que normalment sostenen l'autoritat lingüística del món modern de l'Oest, l'*anonimat*, i l'*autenticitat*, que neutralitzen una equivalència entre una forma de llengua i un estat social.

L'*anonimat* correspon a l'autoritat perquè a través d'una veu comuna, que suposadament inclou tothom, té una visió universalista i defensa una objectivitat lliure de perspectiva; és la ideologia mitjançant la qual les llengües hegemòniques treballen. En canvi, l'*autenticitat* és la genuïnitat en essència, l'esperit d'una comunitat arrelada; és a través de l'autenticitat que les varietats no dominants reivindiquen estar no només incloses sinó també integrades en la societat moderna.

Ideologia de l'anonimat

autoritat política i lingüística
veu comuna, “inclou” tothom
llengües hegemòniques
varietat estàndard
objectivitat lliure de perspectiva
universalista

Ideologia de l'autenticitat

expressió genuïna i essencial
esperit d'una comunitat
llengües minoritàries i/o estigmatitzades
varietats no estàndard
projecció de la persona mateixa
localitzada, arrelada

(Taula pròpia, informació extreta
de Woolard, 2008a:180-181)

Les tensions ideològiques entre aquests dos corrents de pensament afecten directament totes les llengües hegemòniques que no tinguin consolidada la posició dominant. Una condició que té molt a veure amb la consolidació de l'estat nació i el mite que vincula el monolingüisme a la unitat nacional, estès durant molts d'anys per la sociolingüística tradicional, “el qual va prendre carta de neutralització als estats europeus i es va estendre pels països del continent americà independitzats el segle XIX” (Pellicer, 1997:4). Així que podem concloure que l'anonimat permet que les llengües naturalitzin la seva posició de domini, situant-la més enllà de qualsevol qüestionament.

Per tant, a través d'una visió universalista i amb una veu comuna, les llengües hegemòniques aconsegueixen la posició dominant, el resultat de la qual, per una banda és el referent amb poder i de prestigi per les altres varietats –no dominants–, i per l'altra, és la *substitució lingüística*, persuadint qualsevol parlant de llengua recessiva.

Quan diem referent de prestigi, Gal (1998 a Blackledge, 2000:29) destaca que les idees dominants “són particularment poderoses perquè són assumides, aspectes implícits d'una ideologia més explícita”, és a dir, és el procés pel qual un grup dominant que exerceix el poder no només sobre la societat en general, sinó que també tracta de fer aliances i aconseguir el consentiment dels grups subordinats (Fairclough, 1995 a Blackledge, 2000). I quin sentit té que els grups subordinats emplacin les ideologies lingüístiques del poder dominant?

Per altra banda, quan parlem que el resultat d'una llengua en posició dominant pot arribar a desencadenar la substitució lingüística, és perquè una llengua en aquesta posició és fulminant

si comparteix territori amb altres varietats no dominants, la llengua dominant s'haurà convertit el substitut idíl·lic que suposarà la “condició imprescindible per posar el *procés de substitució lingüística* en marxa”. Comunitats lingüístiques minoritàries –i sovint estigmatitzades– amb desig de formar part de la comunitat en la qual han entrat en contacte, “i que és més forta, més desenvolupada, econòmicament més rica i, sobretot, culturalment més agressiva” (Junyent, 1999:39).

Durant segles la pluralitat lingüística s'ha considerat indesitjable donant peu a creences i actituds –o prejudicis lingüístics– que han desembocat en una consciència sociolingüística favorables al mite del monolingüisme. Aquest mite té una llarga trajectòria, alguns autors (Edwards 2004, Ellis 2006) posen el punt de partida el segle XIX a Europa amb l'augment de l'estat nació, quan el grup dominant en el nucli es féu amb el control polític i econòmic de la perifèria. Aquests prejudicis lingüístics foren transportats a les colònies ajudant a perpetuar el mite.

Posen aquest punt de partida perquè a l'Europa Medieval no existia la concepció d'estat nació. De fet, el sentiment nacional tenia poc sentit en la majoria dels països europeus abans de l'any 1900 i les fronteres no estaven constituïdes i delimitades sobre les diferències lingüístiques (Blackledge, 2000:30).

Altres autors defensen que ja era present a Espanya de finals del segle XV (Illich, 1981 a Pellicer 1997), on la imposició d'una sola llengua per a tots els grups que habitaven dins les fronteres de l'estat va ser l'instrument de política de govern.

Les tendències monolingüistes dels estat nació poden ser evidents (o implícites en gran mesura) en una sèrie de pràctiques institucionals i quotidianes, incloent-hi per exemple, “l'educació, el lloc de treball, els mitjans de comunicació i la llei” (Blackledge, 2000:33).

Aquests processos d'unificació lingüística han elevat el valor d'una llengua a costa de la marginació i deslegitimació de les altres que sovint passen a designar-se dialectes en un sentit no allunyat del terme *bàrbar* emprat pels grecs i que feia referència a tots els parlants d'altres varietats que no fossin el grec. Tenint en compte aquestes consideracions, estem parlant d'una ideologia tan arrelada històricament que podria subjaure en tota la teoria lingüística?

*“És essencial intervenir en el fenomen del monolingüisme:
per posar de manifest com la seva obra pot afectar
molts aspectes de la societat”*
(Ellis, 2006:185)

III. El parlant monolingüe no existeix

Elizabeth Ellis investiga les perspectives sociolingüístiques sobre el monolingüisme i forma part dels escriptors sobre bilingüisme i multilingüisme que afirmen que hi ha molts més parlants bilingües i multilingües en el món que monolingües (Ellis, 2006; Baker & Prys-Jones, 1998; Hamers & Blanc, 2000; Crystal, 1987; Dewaele et al, 2003).

Una afirmació que no és d'estranyar si dividim el total de llengües que es parlen en el món pel total d'estats que en formen part. La base de dades Ethnologue –que es pot consultar per internet– recull un total de 7.097 llengües² que, repartides equitativament entre els 240 estats, es reparteixen en aproximadament 30 llengües per estat. Aquesta distribució no representa la

² de les quals 922 es considera que estan a punt d'extingir-se

realitat, però serveix per concloure que un estat serà monolingüe de manera excepcional i per intervenció de l'home. Hi ha estats que tenen des de dues a desenes o centenars de llengües i altres, molt pocs, que només en tenen una, on tota la població parla la mateixa llengua – Cuba, Corea del Nord, Corea del Sud, Islàndia i alguns altres petits estats–. Per tant, la quasi totalitat dels estats del món són plurilingües, encara que l'administració corresponent –generalment– no reconegui aquest plurilingüisme.

La majoria de les llengües que es parlen al món es concentren en vuit estats: Papua Nova Guinea (841), Indonèsia (710), Nigèria (526), Índia (455), Estats Units, Xina, Mèxic, Cameroon, Australia i Brasil. Un ciutadà de Kènia pot realitzar el seu dia a dia en cinc o sis llengües, i no trobar-hi res d'extraordinari. A la zona de Vanuatu es parlen més d'un centenar de llengües (François et al, 2015) i a més, està clar que la majoria de persones utilitzen diverses llengües de forma regular. Aleshores si el multilingüisme és més comú al món que el monolingüisme perquè “les teories lingüístiques han assumit tradicionalment que el monolingüisme és la norma, i per tant invisible”? (Pavlenko, 2000:177)

En primer lloc tractarem de definir qui s'amaga darrere el parlant monolingüe i què s'amaga rere la ideologia del monolingüisme. Els diccionaris generals i especialitzats defineixen el terme *monolingüe* de diverses maneres:

adj. [LC] [FL] [FLL] Que usa una sola llengua.

(Diccionari de la Llengua Catalana)

adj. “dit d'una persona / comunitat amb una sola llengua, també unilingüe”

(Crystal, 1987:425 a Ellis, 2006)

1. persona que coneix i usa només una llengua

2. persona que té un coneixement actiu d'una sola llengua, encara que potser tengui coneixement passiu d'altres

(Longman Dictionary of Language Teaching
and Applied Linguistics, 2010)

Com apunta Ellis (2006) aquestes definicions no són problemàtiques, les tres primeres amb prou feines es distingeixen, la darrera definició en canvi, presenta un índex de complexitat, ja que suggereix que una persona pugui tenir coneixement passiu d'altres llengües, i així i tot ser monolingüe. Per exemple un francès que entén el català però ni el parla, ni l'escriu.

Pel que fa a la darrera definició diferents autors en divergeixen. Per explicar aquesta divergència hem d'entendre que la definició de bilingüe denota una dependència subsidiària de la definició de monolingüe. Una dependència on el monolingüisme és dominant.

Les definicions proposades per *bilingüe* presenten molta més variació que les de monolingüe. Bloomfield (1935, 56; a Hamers & Blanc 2000) defineix el bilingüisme com “el domini nadiu de dues llengües” –per la qual la darrera definició pot ser representativa–. Mentre que Magnamara (1967 a H&B 2000) proposa que un bilingüe sigui “aquell que posseeixi una competència mínima en una de les quatre habilitats lingüístiques (comprensió auditiva, parlar, llegir i escriure)” –i que la darrera definició no hi diu gens– o Diebold (1964 a Aboouchaar 2012) que sosté que “el bilingüe incipient té un domini mínim de L2 que només li permet produir algunes frases i comunicar-se a un nivell molt instrumental”, és a dir, que comença amb el reconeixement d'algunes paraules en una altra llengua. I d'altres com Edwards (2004) que comença el seu treball sobre bilingüisme dient:

“Tots som bilingües. És a dir, no hi ha ningú en el món que no sàpiga com a mínim algunes paraules en altres llengües que no siguin la seva”.

(Edwards, 2004:1)

De fet es pot ser monolingüe (per exemple d'anglès), però bidialectal d'anglès estàndard i d'anglès aborigen, i existeix cert suport teòric per considerar-ho un tipus de bilingüisme (Eades, 2003 a Ellis 2006). Fins i tot el més monolingüe dels parlants té accés a diversos registres, i per tant, experiència de variació social i lingüística.

El llibre *Bilinguality and Bilingualism* de Hamers & Blanc probablement contén una de les definicions més assertives de bilingüisme:

El bilingüisme és l'estat psicològic d'un individu que té accés a més d'un codi lingüístic com a mitjà de comunicació social; el grau d'accés variarà depenent d'una sèrie de dimensions que són psicològiques, cognitives, psicolingüístiques, psicosocials, sociològiques, sociolingüístiques, socioculturals i lingüístiques.

(Hamers & Blanc 2000:6)

L'evidència lingüística demostra, a propòsit de la història de les llengües, que no parlem mai senzillament una sola llengua. Totes les llengües porten en si mateixes altres llengües, llengües mortes i gramàtiques de llengües estrangeres. Aleshores i entenent dita consideració, podem afirmar que no existeix un monolingüisme absolut; el parlant monolingüe no existeix.

*“En virtut de la llengua que utilitzen, els parlants
poden ordenar i convèncer un públic si aquesta llengua
té legitimitat reconeguda institucionalment”*
(Woolard, 2008b:1)

IV. El monolingüisme és latent

Kathryn A. Woolard és doctora en antropologia lingüística i en el seu treball sobre les ideologies lingüístiques conclou que en les societats multilingües i heterogènies, les ideologies del llenguatge estan constantment construïdes i reconstruïdes sobre interaccions discursives a nivells *micro* i *macro*. Aquestes interaccions estan sempre relacionades, com diu Woolard (2008a:1), amb relacions de poder en la societat.

Les relacions lingüístiques de poder en la societat dictaminen aquest corrent de pensament, si acceptem provocativament que el parlant monolingüe no existeix haurem de reconèixer que hi ha una tendència ideològica en els discursos de poder simbòlic en llengües hegemòniques,

és a dir, el monolingüisme. El *monolingüista*³ parla una llengua dominant (no té per què ser l'única), la llengua dominant és la que té més prestigi, tant social com econòmic, aleshores la política en fer-se en llengua dominant i des del punt de partida monolingüista inevitablement influeix i estableix la societat.

Per explicar els inicis d'aquesta tendència, Aboouchaar (2012) argumenta que el monolingüisme esdevé del mite del parlant/oient ideal sustentat per la idea epistemològica del *cogito ergo* cartesià: l'home racional com a essència transcendental. La primacia del *cogito* (o de la ment sobre el cos) està marcada per un *jo* com a entitat dotada de permanència i dominada per la normalitat (Nietzsche, 1971; a Abouchaar, 2012:3). És un *jo* separat del món i del seu cos, conscient i en ple ús de les seves facultats mentals. L'anomenada *lingüística cartesiana* (Chomsky, 1991) el realça en la seva autonomia i llibertat en l'ús del llenguatge:

En resum, una contribució fonamental del que hem anomenat 'lingüística cartesiana' és l'observació que el llenguatge humà en el seu ús normal està lliure de control d'estímul externs o estats interns, independentment identificables, i no està restringit a cap funció pràctica de la comunicació, en contrast, per exemple, amb el pseudollenguatge dels animals. Així que és lliure per servir com a instrument del pensament i de l'autoexpressió lliure. Les il·limitades possibilitats del pensament i de la imaginació es reflecteixen en l'aspecte creador de l'ús del llenguatge.

(p.71, traducció pròpia)

Com apunta Aboouchaar “aquesta entitat unificadora que és el subjecte cartesià [...] demana un subjecte ple que pugui realitzar la seva humanitat lliure de controls externs i coercions [...] La lingüística selecciona com a unitat d'anàlisi la mostra de parla més depurada, més homogènia, digna del parlant /oient ideal en el seu monolingüisme”.

³ dit del parlant d'una o més llengües que manté un discurs favorable al monolingüisme

Segons Chomsky (1980 a Abouchaar, 2012:2) la lingüística s'havia d'ocupar del coneixement que aquest parlant/oient ideal tendria de la *Gramàtica Universal*⁴. Però que el mitjà predilecte chomskià per il·lustrar la Gramàtica Universal fos l'anglès deixa molt a desitjar. Ell defensava que la llengua tan sols era un accident, ja que l'anàlisi lingüística de qualsevol llengua remetria directament a la Gramàtica Universal.

Però resulta que el parlant nadiu ideal es troba sovint associat amb els models culturals i lingüístics dels països anomenats “centrals”. Aquest subjecte ideal necessita reduir la diversitat de la llengua a una de les seves varietats, la investida amb major prestigi o poder simbòlic. La cultura associada –creences, valors i visió del món, així com el conjunt d'estereotips– es converteixen en referent per tots els parlants de la llengua en qüestió.

“Aquesta identitat cultural impregnada afavoreix certa manera de ser i parlar que es presenta com la més legítima, la més natural i la més pròpia”

(Abouchaar, 2012:3)

Aleshores si l'estudi de la lingüística té de referent aquest subjecte utòpic, que en realitat només pot encabir-se en un perfil molt predeterminat de parlant, aquest serà el que es trobi en posició dominant. Per tant la lingüística és còmplice d'aquest poder simbòlic pel simple fet de prendre'l com a referent, una paradoxa si tenim en compte que és aquesta mateixa posició de domini que empra les llengües com eines polítiques i prestigia un tipus de varietat marginant i deslegitimant les altres.

⁴ uns principis abstractes i universals que farien possible les gramàtiques particulars de les diferents llengües

“Els conceptes típics de parlant nadiu, llengua materna o llengua primera es basen en la noció del monolingüisme com a normalitat”

(Gogolin, 2017:5)

V. La lingüística impregnada

Ingrid Gogolin és educadora i investigadora en diversitat lingüística, en els seus articles introdueix el terme *superdiversitat*⁵, que refereix a com el flux migratori conjuntament amb la globalització ha comportat nivells de diversitat significativament alts. La seva tasca està enfocada des d'aquest punt de vista i parteix de la *superdiversitat*, a diferència de la lingüística tradicional, on el parlant posseeix “repertori plurilingüe” compost per unes habilitats diferents relacionades amb diferents varietats que es poden dominar en graus distintius i complir diferents funcions comunicatives.

⁵ encara que el terme original fou introduït el 2007 per Steven Vertovec

El 1994 Gogolin fa un estudi sobre les escoles multilingües d'Europa i troba en comú el que denomina *habitus monolingüe*⁶, “un patró fix de suposicions sobre l'aprenentatge de llengües implícites a la idea d'una llengua nacional, [...] o l'hàbit profundament assumit del monolingüisme com la norma en una nació” (Gogolin, 1997:38-40). De fet, sovint les societats democràtiques i multilingües que aparentment toleren o promouen l'heterogeneïtat, infravaloren o sembla que ignoren la diversitat lingüística de la seva població. (Blackledge, 2000:26).

Blommaert i Verschueren (1998:194-95) suggereixen que el dogma de l'homogeneïtat està arrelat en els punts de vista europeus, ja que “en una societat les diferències es consideren perilloses i centrífugues, [...] i que per tant, el model ideal de societat és *monolingüe, monoètnic, monoreligiós i monoideològic*”. N'és una evidència també, que en l'ensenyament de la llengua anglesa, la percepció mundial de professor ideal i prototípic, sigui un parlant monolingüe nadiu, i en cas de no ser monolingüe, s'espera en les normes de la professió, que actuï com a tal (Ellis, 2003).

El fet que la lingüística s'hagi consolidat en la societat moderna fa que n'estigui impregnada d'aquest *habitus* prototípic del qual parlem. No és només el sistema educatiu que pren de model el parlant/oient ideal que introduïa Abouchaar en l'ensenyament de llengües, sinó també el camp de l'adquisició de segones llengües.

Tant Kachru com Sridhar (1994, a Ellis 2006) han criticat el camp d'estudi d'adquisició de segones llengües per assumir el punt de partida monolingüe, “els investigadors semblen

⁶ basant-se en Boudieu (1977) que defineix *habitus* com la pràctica estratègica estructurada per un entorn social

haver-se descuidat que l'objectiu de tal és el bilingüisme”. Igual que la tendència d'incorporar l'estudi de l'adquisició d'una tercera llengua suposant que els processos que es duen a terme són els mateixos.

Des dels anys 70 s'han realitzat nombrosos estudis sobre l'ordre cronològic en què s'adquireixen determinats trets fonològics i sintàctics, prenent quasi sempre de referent les llengües europees, però sempre en la recerca de principis universals sobre l'ordre d'adquisició del llenguatge.

Així com la lingüística aplicada a l'ensenyament de segones llengües i llengües estrangeres: “com ho diria un parlant nadiu? Com ho pronunciaria? Seria una expressió acceptable per a un nadiu?” (Abouchaar, 2012:5). La seva figura ha de ser invocada constantment perquè pugui validar-ho, perquè certifiqui la gramaticalitat de la mostra. És el referent mitjançant el qual es jutja el desenvolupament assolit per un estudiant de llengua.

El parlant nadiu ideal, el qual hem introduït en el capítol anterior, ha resultat especialment paradigmàtic pels processos de globalització i internacionalització de la cultura dels països centrals. El parlant presumeix una capacitat monolingüe provinent dels països amb major poder econòmic i cultural (Estats Units, Gran Bretanya o Austràlia, en el cas de l'anglès; o París en el cas del francès, no serà d'Haití o del Canadà) on la majoria dels habitants són monolingües. Pennycook (2001:91) identifica l'alternança nadiu/no nadiu en el fet de ser colonialista o ser colonitzat. El nadiu és l'ésser imaginat, el no nadiu és l'altre: subaltern, imperfecte i en procés de ser.

Així passa en les proves de llengua per aconseguir la nacionalitat d'un determinat país. Les entrevistes estan guiades per la suposició que qualsevol parlant nadiu monolingüe pot jutjar la competència lingüística d'un parlant de segona llengua (Piller, 2001:272 a Ellis 2006), perquè han estat pensades i elaborades des d'un punt de vista monolingüe.

La política lingüística generalment ha estat dictada pel poder monolingüe, i crear política multilingüe des d'un punt de vista monolingüe “només pot donar com a resultat una veu superficial, *voyeurista* o alternativa de cultura” (Lo Bianco 1999:46). La sociolingüística tradicional ha defensat que el monolingüisme és l'única garantia per a la preservació de llengües, una ironia. El sociolingüista modern no està exempt d'aquest imperatiu idealista.

La sociolingüística s'encarrega de recollir les dades i les interpreta sobre la perspectiva de la situació ideal de comunicació, una situació en què tots els protagonistes es rebel·lin en l'anàlisi en el seu millor moment, de manera més transparent. Situacions on els parlants generalment comparteixen una mateixa llengua i tenen el mateix nivell de competència lingüística en ella.

O com diu Eades (2003) que els sistemes legals generalment assumeixen el monolingüisme: “per exemple, quan es fan servir intèrprets en les sales d'audiència, la transcripció oficial es registra només en anglès, de manera que les emissions originals no tenen estat legal”. Altres autors (Ellis, 2006) afirmen que aquest és també el cas de l'hebreu a Israel i el danès a Dinamarca, ja que sostenen que aquesta suposició de monolingüisme en el sistema legal pot portar a una falta de comprensió del que significa ser bilingüe, comprometent la possibilitat de la justícia, per exemple, portant els tribunals a excloure jurats potencials bilingües.

El problema és que tendeixen a ser discursos monolingües en nacions poderoses, i en particular nacions que parlen anglès, que dominen les discussions polítiques, educatives i socials. Sovint són monolingües qui formulen polítiques sobre educació bilingüe i de segones llengües per immigrants i refugiats. Perspectives monolingües dominen les proves educatives, en el desenvolupament del currículum i en la discussió perenne del 'problema' d'alfabetització entre els joves. Visions del món monolingües sobre llengua i dialecte, infecten les polítiques i els processos per determinar l'origen dels refugiats (Eades et al. 2003) i l'aplicació d'aquestes polítiques pot conduir a l'apatrida, a l'empresonament o inclús a la mort.

*“El prototip de nació moderna es veu reflectit
en les diferents ideologies lingüístiques de la gent”*
(Pratt, M. 1991:34)

VI. Es prega un canvi de consciència lingüística

Mary Louis Pratt és professora del departament d'anàlisi cultural i social de Nova York i considera que cal corregir les idees sobre el monolingüisme però també sobre el multilingüisme. En el seu treball *Arts of the Contact Zone* introdueix el terme *zones de contacte*, “espais socials on les cultures es troben, xoquen i s'enfronten, sovint en contextos de relacions de poder altament asimètriques, com ara el colonialisme, l'esclavitud o seqüeles presents en el món actual”. Utilitza el terme per reconsiderar els models de comunitat, en els quals molts de nosaltres hi confiem l'ensenyament i la teorització, i que avui en dia són tan desafians.

Els esforços dels sociolingüistes per respectar la variabilitat interna de la llengua es veuen frustrats perquè constantment tornen a la *comunitat* com a fonament d'aquesta anàlisi

(Woolard, 2008). Aquestes comunitats imaginàries són la manera utòpica, diu Pratt (1991), de concebre la nació moderna, i estan establertes a través de les diferències lingüístiques. Això fa que sustentin gran part de les ideologies sobre llengua, comunicació i cultura que té l'acadèmia.

S'entén que aquesta *comunitat* sempre es basa en la semblança i en el fet de compartir, en l'existència de creences i de pràctiques comunes. “Però com serien les nostres anàlisis si entenguéssim el llenguatge i la comunicació com a essencialment, prototípicament i normalment no associats a la semblança i la compartició, sinó a la navegació a través de les diferències?” (Woolard, 2008).

S'han desenvolupat diferents propostes de nous models d'identitats i llengües múltiples i fluïdes. Aquestes propostes fugen del conflicte per decantar-se més al joc, com per exemple Ben Rampton⁷ a la seva proposta de *crossing* el 1995. Proposta de política cultural que consisteix en una estratègia de discurs on els parlants utilitzen una varietat que està associada a un grup ètic al qual no pertanyen. Fent *crossing* aconsegueix una resposta social diferent en funció de l'entorn social, la varietat què s'empra i qui l'empra.

Rampton (1995) examina l'ús del *Stylised Asiatic English* (SAE), el panjabi i el crioll en una comunitat d'adolescents multirracials i les actituds comunitàries. El resultat és el *crossing* com un instrument per resoldre conflictes, de solidaritat i símbol de la diversitat ètica. Bàsicament Rampton veu en el joc que fan els joves amb els recursos dels repertoris lingüístics d'altres persones un potencial per a noves construccions d'identitat ètnica i de relacions ètniques. A

⁷ sociolingüista anglès

través del joc lingüístic els joves transgredeixen, al mateix temps que respecten, les fronteres ètniques pel fet de desnaturalitzar-les (Woolard, 2008). Un dels factors més importants d'aquesta estratègia és que els parlants que fan *crossing* pateixin menys a causa de la llengua.

Woolard, en el seu article, explica un altre exemple d'intent de mobilització al voltant d'un enfocament descentralitzat de la llengua en la visió corsa de la polinòmia, tal com la desenvolupa Jean-Baptiste Marcellesi (Marcellesi i Gardin, 1985; a Woolard, 2008). Com a desafiament a les ideologies lingüístiques franceses dominants, sociolingüistes activistes corsos han intentat desenvolupar una ideologia lingüística no jeràrquica. Han intentat escapar de la lògica del conflicte entre llengües i entre anonimat i autenticitat. Particularment, han intentat acceptar variabilitat lingüística interna, sigui de dialectes o de fonts translingüístiques. L'antropòloga americana Alexandra Jaffe reporta que part del projecte ideològic és fer veure als corsos que tenen un gran avantatge no solament quant a la llengua pròpia o a la seva habilitat poliglota, sinó quant a la seva superior consciència lingüística de la diversitat (Jaffe, 2003; a Woolard, 2008). Fer arrelar aquest punt de vista és una lluita reflexiva i contínua.

Una proposta diferent però amb el mateix objectiu és la que exposa Abouchaar (2012:95), consisteix en fer veure el bilingüe des d'una altra perspectiva concebuda en termes de contínuum: “vaivens, ambivalència, indeterminació”, aïllada de l'oposició monolingüe/bilingüe. El nou bilingüe és canviant, fluït i insegur. La seva identitat està sempre en procés de construcció, la seva competència lingüística passa per moltes etapes relacionades amb l'edat, però també amb la identitat que assumeix durant la seva vida (home, pare, estranger, ciutadà, immigrant...). La seva lingüística reprendria la noció sociolingüística clàssica que la

llengua és necessàriament, i ja per definició, bilingüe: encontre de llengües, algunes oblidades, altres presents, diferent d'una lingüística governada per la ideologia del monolingüisme.

El nou objecte d'estudi no és “un subjecte = una llengua” sinó algú –un algú més social, intersubjectiu i híbrid– que no parla mai una sola llengua –encara que parlés només una llengua–. I això no només per la certa evidència que permet pensar que en el món hi ha més bilingües que multilingües, sinó perquè no assumiríem que la llengua materna s'ha d'estimar; es pot estimar o no, però així es podria estimar qualsevol llengua. Perquè amb la visió tradicionalista, es pregunta Derrida (2009:80): es podria estimar qualsevol llengua amb una obstinació monolingüe, de manera gelosa i severament idiomàtica, sense estar mai en ella, no obstant en la pròpia casa?

Certament, la sociolingüística va lluitar llargament contra la idea que el llenguatge i la societat eren homogenis, però en trobar diversitat i la seva variació, el seu instint més fort era enderrocar el que es pensava que era l'ordre i la uniformitat sota la superfície, un ordre establert baix durant la socialització primerenca (Woolard, 2008).

Els monolingüistes sofreixen un tipus de ceguesa del llenguatge, veuen el món només a través d'una llengua, cosa que fa que no siguin conscients de com el llenguatge reflecteix el pensament i les estructures socials. El monolingüisme condueix a una incapacitat per veure el valor de la supervivència d'una llengua i fa que els nens creixin creient que per tenir èxit és necessari triar entre les seves llengües.

VII. Qüestions i conclusions

El monolingüisme tot i ser menys freqüent ha estat considerat la norma. Fet que ho demostra és la manca de bibliografia al respecte; s'ha tendit a estudiar el multilingüisme com si fos un cas excepcional.

El parlant monolingüe no existeix, tots som bilingües. No hi ha ningú que no sàpiga com a mínim algunes paraules en altres llengües que no siguin la seva. A més, totes les llengües porten en si mateixes altres llengües. No existeix un monolingüisme absolut.

El monolingüisme plantejat com una estratègia política pren carta de neutralització el segle XIX amb la consolidació dels estats nació. Establir els límits territorials a partir de les diferències lingüístiques determina la noció encara vigent del terme comunitat.

La comunitat basada en la semblança i en el fet de compartir creences i pràctiques és una utopia tenint en compte la *superdiversitat* existent en les zones de contacte. Els processos

d'unificació tendeixen a marginalitzar i deslegitimar qualsevol llengua o cultura que no sigui la de més prestigi.

Les llengües estigmatitzades fruit dels processos d'unificació s'han reivindicat a través de l'autenticitat, ideologia que emergeix per donar resposta a l'anonimat. Així les llengües hegemòniques han pogut naturalitzar la seva posició de domini, situant-la més enllà de qualsevol qüestionament.

El monolingüisme esdevé del mite del parlant/oient ideal sustentat pel *cogito ergo* cartesià i la lingüística cartesiana en realça la seva autonomia, és un subjecte unificador exempt de coercions. La lingüística ha seleccionat el referent cartesià, un perfil molt predeterminat de parlant que només pot encabir-se en la posició dominant.

La posició dominant és anhelada pels parlants de llengües no hegemòniques, fet que fa que per tenir accés a un rol de més prestigi social i econòmic abandonin la seva llengua: heus aquí la substitució lingüística.

La lingüística impregnada de la ideologia del monolingüisme és favorable a la mort de llengües. Una paradoxa si tenim en compte que sense llengües no hi ha lingüística.

Salvar aquest procés d'unificació lingüística quasi irreversible requereix un canvi de consciència lingüística, que no tenguí una dependència subsidiària del monolingüisme, que defugí del poder simbòlic reformulant la concepció de comunitat, entenent el nou objecte d'estudi com un parlant més social, intersubjectiu i híbrid que no parla mai una sola llengua.

VIII. Designi

L'estat de les llengües és molt preocupant, estudis revelen que el 95% de les llengües no arribaran al segle XXII. La nostra tasca com a lingüistes no només és fer el possible per que aquestes llengües no desapareguin; documentant-les, revitalitzant-les i duent a terme una bona política lingüística, sinó que també hem de promoure un canvi de consciència lingüística.

En el sentit que pretenem que les llengües tenguin propietari “la nostra llengua”, que ens representin i que per això, siguem autèntics. L'autenticitat no és més que una ideologia emergida de l'estratègia emprada pels grups dominants: l'anonimat. Reivindicant l'autenticitat es dona sentit a l'anonimat, suport i validesa, fa real el joc “del més poderós”. La competència exigeix guanyador, i lluitar contra un contrincant amb més poder i més prestigi social, econòmic i cultural és com picar ferro fred. Cal educar des de la sensibilitat lingüística, desfer mites i fer entendre el què les llengües són: llengües. No són negoci, no són poder ni armes, no tenen valor econòmic, ni utilitat menys banal que servir-nos de coneixement i afecte cap el món que ens envolta.

IX. Bibliografia

Abouchaar, A. (2012). Contra el hablante/oyente ideal y la ideología del monolingüismo. *Forma y Función*, 25(2), 85-97.

<https://revistas.unal.edu.co/index.php/formayfuncion/article/view/39832/43253>

Baker, C. & S. Prys Jones (1998). *Encyclopaedia of bilingualism and bilingual education*. Clevedon: Multilingual Matters.

Blackledge, A. (2000). *Monolingual ideologies in multilingual states: Language, hegemony and social justice in Western liberal democracies*. University of Birmingham. *Estudios de Sociolingüística* 1(2) pp. 25-45.

Blommaert, J. (1997). Review of Rampton (1995) "Crossing: Language and ethnicity among adolescents". *Journal of Sociolinguistics* 2/1, 1998, 119-123.

Chomsky, N. (1991) *La lingüística cartesiana*. Madrid: Gredos.

Comellas, P. (2006). *Contra l'impersialisme lingüístic: a favor de la linguodiversitat*. Barcelona: La Campana.

Crystal, D. (1987). *The Cambridge encyclopaedia of language*. Cambridge: Cambridge University Press

Derrida, J. (2009). *El monolingüismo del otro o la prótesis de origen*. Buenos Aires: Ediciones Manantial.

Dewaele, J.M., A. Housen & L. Wei (eds.) (2003). *Bilingualism: Beyond basic principles. Festschrift in honour of Hugo Baetens Beardsmore*. Clevedon: Multilingual Matters.

Diccionari de la llengua catalana de l'IEC. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans

François, A., Lacrampe, S., Franjeh, M., & Schnell, S. (n.d.). THE LANGUAGES OF VANUATU UNITY AND DIVERSITY. Retrieved from <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01186007/document>

Eades, D. (2003). "Participation of second language and second dialect speakers in the legal system". Annual Review of Applied Linguistics 23, 113-33.

Ellis, E. (2003). Bilingualism among teachers of ESL. Available through Australian Digital Thesis Project at: <http://www4.gu.edu.au:8080/adt-root/public/adt-QGU20040618.172404/>

Ellis, E. (2006). Monolingualism: The Unmarked Case. Estudios de Sociolingüística, 7(2), 173–196. <https://doi.org/10.1558/sols.v7i2.173>

Gal, S. i Woolard, K. A. (2001). «Constructing languages and publics: authority and representation». A: S. Gal i K. A. Woolard (eds.), Languages and Publics: The Making of Authority (p. 1-12). Manchester, UK: St. Jerome.

Gogolin, I. (1997). The "monolingual habitus" as the common feature in teaching in the language of the majority in different countries. Per Linguam, 13(2), 38–49. <https://doi.org/10.5785/13-2-187>

Gogolin, I. (2017). Language Awareness and Multilingualism, (May 2018). <https://doi.org/10.1007/978-3-319-02325-0>

Hamers, J. F. & M.H.A. Blanc (2000). Bilinguality and bilingualism. (2nd edition). Cambridge: Cambridge University Press.

Junyent, C. (1999) Vida i mort de les llengües. (cinquena edició). Barcelona: Empúries.

LoBianco, J. (1999). Policy Words : Talking Bilingual Education and ESL into Literacy Education Policy words : Talking bilingual education and ESL into English literacy, (January 1999).

Nietzsche, F. (1971) El ocaso de los ídolos. Madrid: Alianza Editorial.

Pavlenko, A. (2000). "L2 influence on L1 in late bilingualism". Issues in Applied Linguistics 11(2), 175-206.

Pellicer, D. (1997). Derechos linguisticos en mexico: realidad y utopía. Xx International Congress of the Latin American Studies, 32.

Pennycook, A. (2001). Critical Applied Linguistics. A critical introduction. New Jersey: Lawrence Erlbound.

Pratt, M. L. (1991). «Arts of the contact zone». Profession, 91, p. 33-40.

Rampton, B. (1995). Crossing: language & ethnicity among adolescents. Retrieved from: <http://www.kcl.ac.uk/sspp/departments/education/research/ldc/publications/Books/CrossingChs1-5intros.pdf>

Richards, J.C. & R. Schmidt (2010). Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. 4th edition Harlow, Essex: Longman.

Romaine, S. (1995). Bilingualism. (2nd edition). Oxford: Blackwell.

Simons, Gary F. and Charles D. Fennig (eds.). 2018. Ethnologue: Languages of the World, Twenty-first edition. Dallas, Texas: SIL International. Online version: <http://www.ethnologue.com>

Skutnabb-Kangas, T. (2000). Linguistic genocide in education -or worldwide diversity and human rights?. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum.

Skutnabb-Kangas, Tove & McCarty, T. L. (2008). Key Concepts in Bilingual Education: Ideological, Historical, Epistemological, and Empirical Foundations. *Language and Education*, 5, 2–16. <https://doi.org/10.2307/3588206>

Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024–1054. <https://doi.org/10.1080/01419870701599465>

Woolard, K. (2008a). Les ideologies lingüístiques: una visió general d'un camp des de l'antropologia lingüística. *Llengua I Dret*, 49, 179–199.

Woolard, K. (2008b). Language and Identity Choice in Catalonia: The Interplay of Contrasting Ideologies of Linguistic Authority. *Lengua, Nación E Identidad: La Regulación Del Plurilingüismo En España Y América Latina*, 303–323.